

เทศน์เช้า วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๔๖

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดสันติธรรมาราม ต.คลองตากต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

วันนี้วันปีใหม่ะ วันนี้วันขึ้นปีใหม่ เราทำบุญกุศลกันเพื่อเป็นสิริมงคลกับชีวิต ถ้าเป็นสิริมงคลกับชีวิตเรา ชีวิตเรานั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ สิ่งนี้เป็นธรรมชาติ ธรรมชาติโดยสมมุติ สมมุติในธรรมชาติ

สมมุตินี้ยิ่งใหญ่มาก ในธรรมวินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สมมุติว่าเวลามีบัญญัติเป็นวินัยไว้ เว้นไว้แต่สมมุติ ผู้ที่ทำผิดสมมุติขึ้นมาช้อนสมมุติแล้วต้องแยกออกไปให้มัน เป็นว่าสิ่งใดควรจะยึดมั่นสิ่งใดควรจะปล่อยวาง ถ้ามันปล่อยวางได้ เราเข้าใจได้ เราจะปล่อยวาง สิ่งที่ว่าสมมุติ แต่ยังไม่ปล่อยวางไม่ได้ เพราะธรรมวินัยก็เป็นสมมุติอันหนึ่ง

ธรรมวินัย เห็นไหม วินัยของพระพุทธเจ้าเป็นสมมุติ สมมุติว่าพระพุทธเจ้าบัญญัติขึ้นมา ให้เราทำ ให้เราประพฤติปฏิบัติสิ่งนั้น แล้วสิ่งนั้นมันสุดวิสัย เช่น เวลาเขาถวายพระพุทธรูป ทองคำขึ้นมา ภิกษุห้ามจับต้องเงินและทอง ภิกษุจับต้องเงินและทองนั้นเป็นอาบัติ สิ่งที่ต้อง วัตถุนั้นเป็นนิสสัคคีย์ ตัววัตถุนั้นเป็นปาจิตติย์ แต่เว้นไว้แต่สมมุติ สมมุติให้พระภิกษุองค์ใดองค์ หนึ่งเป็นผู้ที่ทำความสะอาด เป็นผู้ดูแลรักษาพระองค์นั้น เว้นไว้แต่สมมุติ สมมุติให้พระเป็นผู้ แจกภัตตาหารเป็นผู้แจกของต่างๆ เว้นไว้สมมุติ สมมุติมันเป็นตามธรรมชาติของมัน

ธรรมคือความจริง สิ่งที่เป็นไปตามความจริงนั้น แต่ธรรมส่วนหยาบ ธรรมส่วนกลาง ธรรมส่วนละเอียดเข้าไป แล้วแต่เราจะเข้ามา คนที่ไม่เคยเข้ามาเลย ไม่เข้ามาสิ่งใด จะฟังธรรมไม่ เข้าใจ จะไม่เข้าใจเรื่องธรรมะเลย ธรรมะคืออะไรนี้ไม่รู้เรื่องเลย ถึงว่ามันเป็นสิ่งที่ไม่มีสิ่งที่ พิสูจน์ได้จนกว่าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมขึ้นมา แล้วบัญญัติขึ้นมา เราถึงสื่อ ความหมายได้

พระปัจเจกพุทธเจ้าก็ตรัสธรรมเหมือนกัน แต่สอนไม่ได้ เพราะอะไร เพราะไม่มีสมมุติ อันนี้ใจ สมมุติอันที่มาสอนกัน สมมุติที่ว่าชั้น ๕ ธาตุ ๔ ชั้น ๕ เป็นสมมุติ เรื่องโพชนงค์ สิ่งที่เกิดขึ้นมา เวลาพายุเกิดขึ้นมา มันก่อตัวขึ้นมา แล้วพายุพัดไป ๓-๔ วัน มันก็พัดผ่านไป เห็นไหม มันยังเห็นตัวคนว่าเป็นพายุ แต่เวลาความคิดเราเกิดขึ้นมา เวลาชั้นของเรามันให้ความทุกข์กับเรา เราไม่เห็นตัวมัน เราไม่สามารถเห็นมันเลย มันเป็นสภาวะอันหนึ่งที่เกิดขึ้น นี่สภาวะธรรม ธรรมชาติเป็นความจริงอันหนึ่ง แต่จริงตามสมมุติ มันอยู่ตามสมมุติ โลกนี้ก็เป็นสมมุติ อย่าง กาลเวลาก็เป็นสมมุติ แต่ให้เราเริ่มต้นชีวิตใหม่ ให้เริ่มต้นปีใหม่ ปีใหม่เราก็ทำบุญกุศลกันเสียทีหนึ่ง เริ่มต้นชีวิตใหม่เพื่อมีโอกาสที่เราจะได้เริ่มประพฤติปฏิบัติ เริ่มความเข้าใจ มีการฟังธรรม

ถ้าเราไม่มีสิ่งนี้เลย เราก็จะไหลตามกระแสของโลกไปๆ สมมุติขึ้นมาแล้วแต่รัฐบาลของแต่ละประเทศ อย่างที่ว่าของเขาเลื่อนไปอีกชั่วโมงหนึ่ง เวลาเขาก็ต่างไปอีกชั่วโมงหนึ่ง เขาก็ต้องฉลองช้ากว่าเราอีกชั่วโมงหนึ่ง กาลเวลาของทวีปยุโรปไปอีกอย่างหนึ่ง เขาก็ต้องฉลองไปอีกอย่างหนึ่ง ทำไมว่าถ้าเป็นปีใหม่ทำไมไม่เท่ากันละ สิ่งที่เป็นอรุณรุ่งขึ้นมาต้องเหมือนกัน เวลาต้องเหมือนกัน นี่ไม่เหมือนกัน เห็นไหม

สมมุติคณะรัฐมนตรีขึ้นมา แล้วพวกเราเป็นผู้ที่อยู่ได้ปกครองก็ต้องเชื่อตามนั้น เงินทองนี้ สมมุติขึ้นมา เป็นเงินเป็นทองขึ้นมาใช้สอย แต่เวลาเลิกใช้แล้วมันก็เลิกสมมุติไป นี่เป็นความ สมมุติอันโลกของเขาเป็นสมมุติ แต่มันยิ่งใหญ่มาก ยิ่งใหญ่มากจนสามารถทำให้เราคน ๖๐ ล้านคน ต้องฉลองพร้อมกัน ต้องทำพร้อมกัน นี่มันเป็นวัฒนธรรมประเพณี

ประเพณีเป็นสิ่งที่ว่ามันเป็นความดีงาม ประเพณีวัฒนธรรมนี้เป็นเครื่องดำเนิน สิ่งที่เป็นเครื่องดำเนินนี้เป็นถนนหนทาง ถนนหนทางเครื่องดำเนินขึ้นไปถึงเป้าหมาย ถ้าถึงเป้าหมาย เป้าหมายของเราตั้งสัจจะบารมีเลยนะ เราเวลาทำบุญกุศลกัน เราตักบาตรกัน ตักบาตรทัพพีเดียวก็แล้วแต่ ปราธนาซึ่งพันทุกข์ ปราธนาถึงนิพพาน เราว่าทำกำไร คือว่าค้ากำไรเกินควร ค้ากำไรเกินควรนั้นแล้วแต่เขาคิดไป แต่เราต้องทำอย่างนั้น

ทำบุญกุศลครั้งใดแล้วแต่ เราก็ตั้งเป้าหมายว่าถึงที่สุดแล้วให้พ้นจากทุกข์ ไม่ต้องเวียนตาย เวียนเกิดในวัฏสงสารนี้เป็นความทุกข์มาก แต่มันก็ต้องเวียนไป เพราะมันเป็นสิ่งที่มีอยู่ สิ่งที่มีอยู่ทำลายไม่ได้ เราทำลายชีวิตตัวเอง เราทำได้แต่ร่างกาย แต่หัวใจก็ต้องไปเกิดใหม่ เกิดใหม่ตลอดไป สิ่งนี้ไม่มีวันที่สิ้นสุด

การตายการเกิด เวียนตายเวียนเกิดธรรมดาของมัน มันต้องเป็นไปตามกระแสของมัน แต่ถ้าไม่ถึงที่สุด เราก็ต้องอาศัยบุญกุศล อาศัยฟังสิ่งที่ฟังพาอาศัยนี้เป็นที่ฟังพาอาศัยไป ฟังพาอาศัยไปถึงที่สุด เราพยายามประคองชีวิตเข้าไป แต่ถ้าเราเข้าไป เราเข้าถึงธรรม สภาวะนะ เราจะเห็นเลย คนหยาบ หยาบขนาดไหน เราจะเห็นความหยาบของเขา เขาจะไม่คิดถึงเรื่องอย่างนี้เลย

คนอย่างเรา เราเข้ามา เราว่าเราเป็นคนอย่างกลาง เราใฝ่บุญใฝ่กุศล แต่ถ้าเราประพฤติปฏิบัติเข้าไป เราก็เห็นอีกล่ะ คนที่ประพฤติปฏิบัติ ทำไมเอาชีวิตทิ้งชีวิตไปทุ่มอยู่ในวัดในวา เอาชีวิตนี้ไป มันทำไมคิดขนาดนั้น

นี้มีพระฝรั่งมาบวชนะ อยู่ทางภาคอีสาน แล้วเขาพูดให้เราฟังว่า เพื่อนเขาทางยุโรปจะจดหมายมาตลอดเลยว่าทำไมเอาชีวิตนี้มาทิ้งเปล่า ไม่มีประโยชน์เลย...นี่ความคิดคนต่างกัน เขาคิดต่างกันว่าชีวิตนี้เกิดมาแล้วต้องใช้ประโยชน์ในทางโลก ทำเสร็จขนาดไหนแล้วก็มีคนทำต่อไป แต่เรื่องของความตาย มันตายไปแล้วดวงวิญญาณจะไปเกิดอีก

ถ้าเราประพฤติปฏิบัติเข้ามาถึงดวงวิญญาณอันนี้ ดวงวิญญาณอันนี้กำลังปลดเปลื้องความยึดมั่นถือมั่นของมัน ปลดเปลื้องสิ่งที่ว่าเป็นวัตถุของมัน เห็นไหม อารมณ์เป็นวัตถุอันหนึ่ง แยกจรมานะ เวลาเราคิดขึ้นมา เราจะมีอารมณ์ขึ้นมา มันจรมานะแล้ว เราต้องต้อนรับแขก เราต้อนรับ วันนี้เราต้อนรับดีมันก็เป็นคุณงามความดีของเรา ถ้าแขกมันเกิดไม่ดี นี่กิเลสมันเกิด สิ่งที่แขกมันดีขึ้นมาคือกุศลมันเกิด กุศลกับอกุศลจะเกิดในหัวใจของเราตลอดไป

สิ่งที่เป็อกุศลขึ้นมาจะทำให้เราพ้นจากกิเลสได้ พยายามสร้างสมขึ้นมา อย่างเช่นเราทำบุญกุศล ทำบุญกุศลเพื่อสร้างสมกุศลขึ้นมาเป็นเครื่องดำเนินเป็นถนนหนทางจะเข้าไปถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้ ถ้าเราไม่มีถนนหนทางขึ้นมา เราจะบอกว่าสรรพสิ่งทั้งหมดมันเป็นกิเลสทั้งหมด...มันเป็นกิเลสทั้งหมดไม่ได้ มันเป็นกิเลสถ้าเราเชื่อมั่นในทางบาปอกุศล เชื่อมั่นว่าเราอนิจจังชีวิตเราไปวันหนึ่งๆ เวลาหมดโอกาสแล้วเราก็เสียใจเหมือนกัน

อาจารย์มหาบัวท่านบอกว่า ชีวิตเราเปรียบเหมือนสัตว์ เหมือนโคเขาจะวิ่งไปฆ่าก็ยังเล็มหญ้าไปตลอดทาง ไม่รู้ว่าชีวิตเราจะสิ้นสุดเมื่อไหร่ เหมือนสัตว์ตัวหนึ่ง สัตว์มันไม่รู้ว่ามันจะตายวันไหน เอาไปโรงฆ่าสัตว์มันก็ไม่รู้ว่าไปโรงฆ่าสัตว์ เขาหมายชีวิตมันแล้ว

นี่ก็เหมือนกัน ถ้าชีวิตเราหมดสิ้นไป เราตายไปแล้ว โอกาสของเราก็หมดไป ถ้าโอกาสของเราหมดไป บุญกุศลมันจะเป็นสิ่งเครื่องดำเนินไป มันจะพาให้ใจหมุนเวียนไปตามกระแสนั้น นี่เป็นธรรม อันนี้ในวิญญู โลกวินญู วิญญู วิวิญญู วิญญูนี้เป็นสมมุติทั้งหมด สิ่งที่เป็นสมมุติแล้วมันจริงไหม? มันจริงสิ มันเป็นจริงเพราะมันเป็นธรรมชาติ สิ่งที่เป็นธรรมชาติก็เป็นสมมุติอันหนึ่ง

แต่สภาวะธรรมที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเห็นมันเหนือธรรมชาติไป เหนือสิ่งต่างๆ เพราะมันรู้กฎทฤษฎีของธรรมชาติ แล้วมันปล่อยวางธรรมชาติไปตามความเป็นจริง จิตดวงนี้ละทิ้งธรรมชาติ ความคิดของเราก็เป็นธรรมชาติอันหนึ่ง มันเป็นธรรมะอันหนึ่ง ธรรมะอันนี้เกิดขึ้นในหัวใจ เวลาเกิดขึ้นมามันก็เกิดมีความคิด ทำคุณงามความดี เราสร้างสมคุณงามความดี อยากทำขึ้นมาเป็นมรรค นี่มันก็เป็นสมมุติอันหนึ่ง จนถึงที่สุดแล้วมันเป็นธรรมชาติอันหนึ่ง เป็นธรรมะอันหนึ่งเป็นสมมุติอันหนึ่ง

สมมุติถึงที่สุดแล้วถึงวิมุตติ มันถึงเหนือธรรมชาติไป ธรรมที่สุดแล้วเหนือธรรมชาติ ถ้าสรรพสิ่งนี้เป็นธรรมชาติ มันต้องเวียนไปตามสภาวะธรรม สภาวะธรรมชาติคือมันแปรสภาพตลอดไป มันเป็นธรรมชาติ ธรรมชาตินี้เหนือเรา เหนือสิ่งต่างๆ แม้แต่การเกิดการตายก็เป็นธรรมชาติอันหนึ่ง การจุติ การปฏิสนธิเกิดในครรภ์มารดา นี่ก็เป็นธรรมชาติอันหนึ่ง เพราะมันเป็นสภาวะธรรมอันความเป็นจริง แล้วเราไปเข้าใจมันไป

เราเข้าใจมัน เราศึกษามัน เห็นสภาวะธรรมความเป็นจริงว่าสิ่งนี้มันเป็นเครื่องอยู่อาศัย เกิดมาเป็นธาตุเป็นขันธ เครื่องอยู่อาศัยชั่วคราวชั่วคราวเท่านั้น แต่อาศัยแล้ว เราสร้างอาศัยทำคุณงามความดีเพื่อคุณงามความดี เพื่อเกิดตายขึ้นมา ให้มันมีสถานะไม่ต้องทุกข์ยากจนเกินไป แต่ถ้าเราไม่ทำคุณงามความดีของเรา ทุกดวงใจมันต้องอยากได้ดี ทุกคนอยากดีหมด แต่ความดีของใคร ความดีของคนคนหนึ่งก็ดีแค่นั้น ความดีของผู้ปฏิบัติดีแค่ศีล ดีแค่ปฏิบัติ ผู้ที่ปฏิบัติดีที่สุดแล้วมันจะถึงที่สุด

ทำความดีเพื่อดี ถ้าคุณงามเพื่อดีแล้วมันก็จบ ถ้าทำคุณงามความดีเพื่อเป็นของเรา มันจะน้อยเนื้อต่ำใจนะ ทุกคนจะบอกเลย ทำบุญกุศลมาแล้วบุญกุศลไม่ให้ตอบสนองเราเลย เราทำคุณงามความดี เราประพฤติปฏิบัติ ทำไมเราจะไม่ได้ผลของเราเลย เราไปหวังผล เห็นไหม ทำความดี

เพื่อจะเอาแล้วจะเป็นความทุกข์ ทำความดีเพื่อปล่อยวาง มันเป็นธรรมชาติของมัน แล้วจะเป็นความสุข

หน้าที่ของเราคือทำความดี ทำความดีแล้วเทวดาฟ้าดินจะรู้การทำความดีของเราหนึ่ง สอง ใจของเราเป็นผู้ที่ทำความดี ใจของเราจะรู้คุณงามความดีของเรา หนึ่ง ทำคุณงามเพื่อเป็นความดีแล้วมันจะเกิดบารมี เราทำคุณงามความดีแล้วอยากให้คนยกย่อง ทุกคนจะไม่เห็นความดีของเราเลย เพราะต้องการยกย่องกัน เพราะต้องการการยกกัน การกดกัน มันรับไม่ได้

แต่ถ้าทำคุณงามความดีของเราขึ้นไป องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นพระโพธิสัตว์มา สร้างสมมาขนาดไหน เป็นพระเวสสันดร สละหมดๆ ไม่ต้องหวังสิ่งใดเลย ไม่หวังสิ่งใด ทำความดีเพื่อดี พอดีอันนั้นมันก็เป็นบารมีของใจ บารมีผู้ที่มีปัญญาขนาดนั้น สร้างสมขนาดนั้น ถึงได้มาเห็นสภาวะธรรมตามความเป็นจริง ถึงเห็นปัญญาอันละเอียดอันนี้ไง

ปัญญาของเรานี้เป็นโลกียะทั้งหมด แล้วตรงนี้ปฏิบัติกันก็ใช้ปัญญาโลกียะ ความคิดของเราเป็นโลกียะ ความคิดเราเป็นโลกียะแน่นอน ปฏิบัติพิจารณานามรูป เห็นสภาวะตามความเป็นจริง ปล่อยวางๆ มันเป็นสัมมาสมาธิ เป็นปัญญาอบรมสมาธิ เป็นความเห็นต่างๆ แล้วปล่อยวางเข้ามาๆ พอปล่อยวางเข้ามามันก็วิ้งว้าง ปล่อยวางเข้ามา ปล่อยวางเข้ามานั้นเป็นสภาวะเอกัคคตาธรรมณ์ เป็นเรื่องของจิตล้วนๆ พอจิตล้วนๆ จิตมันปล่อยจากขันธชั่วคราว แต่จิตไม่สามารถชำระขันธให้ขาดออกไปจากใจได้ เห็นไหม นี่มันก็เป็นสภาวะธรรมอันหนึ่ง

จะพิจารณานามรูปเป็นสภาวะธรรมเป็นไหม? เป็น เป็นสภาวะตามความเป็นจริง สภาวะธรรมที่ปล่อยวางเข้ามาๆ แต่มันไม่เกิดภาวนามยปัญญา ถ้าเกิดภาวนามยปัญหานี้ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมอันนี้ อันนี้ชำระกิเลสได้ ย้อนกลับมาชำระกิเลส เข้ามาเห็นตัวกิเลส

วันนี้อย่างใหม่ พยายามสร้างสมปัญญาให้มันเกิดขึ้น ปัญญาเท่านั้นชำระกิเลสได้ แต่ปัญญาไม่มีสัมมาสมาธิเป็นเครื่องหนุน เป็นโลกียปัญญาทั้งหมดเลย ปัญญาที่เราใคร่ครวญ เราศึกษากันมา ปัญญาขนาดไหนก็แล้วแต่ กิเลสพาใช้ทั้งหมดเลย แต่ถ้าทำสมาธิความสงบของใจเข้ามา สมาธิกดกิเลสให้มันสงบตัวลง หินทับหญ้าไว้ บนหินนั้นก็ต้องไม่มีหญ้า ไม่มีสิ่งใดมาทาบใจเราได้ เราจะสามารถเกิดปัญญาขึ้นมา เราจะหัดฝึกฝนปัญญาขึ้นมา ปัญญาจะเกิดเองไม่ได้

ถ้าปัญญาเกิดเองได้นะ ที่เขาทำสมาธิกันอยู่ สมาธิมันเกิดมาขึ้นตลอด มันต้องเกิดปัญญาขึ้นมาโดยธรรมชาติของมัน แต่มันเกิดไม่ได้ ถ้ามีสมาธิอย่างเดียวจะเกิดปัญญาไม่ได้เลย ถ้าไม่ฝึกฝน ถ้าฝึกฝนขึ้นมา วงของปัญญามันจะเกิดขึ้นมา ปัญญาที่มีสัมมาสมาธินี้หนุนแล้ว ปัญญาชำระกิเลสได้ ถึงว่าเราพยายามทำของเราสะสมขึ้นมา ให้เห็นขึ้นมานะ มันจะเป็นความมหัศจรรย์ของใจ มหัศจรรย์ของใจแล้วผู้้นเป็นผู้รับรู้ ถึงว่าเป็นอภินิหาร ไม่มีกาลไม่มีเวลา มรรคผลนี้ไม่มีกาลไม่มีเวลา

เราถึงที่สุดแล้วเราทำได้ตลอดไป มีสภาวะของใจนี้เป็นต้นทุนเดิม ถ้าคนมีหัวใจ หัวใจนี้เป็นต้นทุน ถ้าต้นทุนอันนี้เราทำให้มันเป็นปัญญาขึ้นมา เป็นสัมมาสมาธิขึ้นมา มันจะเป็นประโยชน์ในเรื่องของศาสนา มันเป็นการยืนยันว่าศาสนานี้มีมรรคมีผล ศาสนานี้มีจริง ศาสนานี้ไม่เลื่อนลอยใจ ถ้าเราไม่มีตัวนี้ เราก็อธิบายศาสนานี้คืออะไร คือมีความลึกลับสงสัยแล้วลงไปหมดเลยนะ แล้วก็จับต้องอะไรไม่ได้เลย

แต่ถ้าเราทำของเราขึ้นมา มันเป็นปัจจัยจัดตั้ง รู้จำเพาะตนกับใจดวงนั้น แต่สื่อความหมายได้เป็นอภินิหาร ไม่มีกาลไม่มีเวลา ไม่ใช่ ๒,๕๐๐ ปีไปแล้ว ต่อไปนี้พระอรหันต์ไม่มี ถ้าเวลานี้มันเป็นของตายตัว พระศรีอริยเมตไตรยจะมาตรัสรู้อะไร เพราะ ๕,๐๐๐ ปี ศาสนาหมดไป แล้วต่อไปจะรู้อะไร

จะก็พ้นปีกี้แล้วแต่ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกพระอานนที่ไว้ พระอานนที่ถาม องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า “ต่อไปมรรคผลนิพพานจะสิ้นสุดเมื่อไหร่”

“อานนที่เธออย่าถามให้มากไปเลย ถ้าผู้ใดปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ถ้าเหตุผลมันถึงแล้ว พระอรหันต์ต้องมีตลอดไป” มีตลอดไป เพียงแต่ว่าคนเราเข้าไม่ถึง แล้วไม่เชื่อ ไม่เชื่อมั่นในตัวเอง ไม่เชื่อมั่นในสังขาร ไม่เชื่อมั่นในหัวใจของตัวเอง ไม่สามารถฟันฝ่าศูนย์กลางของใจเข้าไปชำระกิเลส

ศูนย์กลางของใจเรานี้แหละมันเป็นตัว อวิชชาอุปาทาน สงขาร อยู่ที่ก้นบึ้งของใจ แล้วเราไม่สามารถชำระ เราไม่เชื่อมั่น เราไม่ฝึกฝนเราเอง แล้วบอกว่ามันไม่มีแล้วๆ...ไม่มีแล้ว นั่นกิเลสมันบอก กิเลสมันมีอำนาจเหนือเรา แล้วเราจะเชื่อกิเลส แล้วเราจะวนอยู่ในกิเลสนี้

สภาวะธรรมที่เป็นธรรมชาติ ธรรมชาติทั้งนั้น สภาวะธรรมเป็นธรรมชาติ เราก็คือเป็นธรรมชาติ
กิเลสก็เป็นธรรมชาติ แต่ถึงที่สุดแล้วมันเหนือธรรมชาติ มันรู้สภาวะธรรมชาติ ปล่อยวางธรรมชาติ
ไว้ตามความเป็นจริง เป็นสมมุติอันเดียววางไว้แล้ววิมุตติจะเกิดขึ้นกับใจดวงนั้น เอวัง